

УДК 364.013:316.343.37

НАПРЯМИ І МЕТОДИ РОЗВ'ЯЗАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ЖИТЕЛІВ СЕЛА

Жигар Н.М., к.е.н.

Волинський інститут економіки та менеджменту

В контексте социально-экономических трансформаций главное место занимают проблемы социальной защиты, разработки и введения новых механизмов функционирования социального сектора и его совершенствования по мере создания экономических предпосылок в рыночной экономике Украины. Научная проблема, связанная с системой социальной защиты, включает три составляющие: выяснение путей развития социальной сферы, выявление состава социально защищенных групп и увеличение количества и повышение уровня услуг социального обеспечения.

Ключевые слова: *социальная защита, занятость, социальное страхование, пенсионное обеспечение.*

Among main results of the work are: clarifying the meaning of the category "social security", its peculiarities in agricultural sector of Volyn region and defining the meaning of "social insurance"; forming financial and economic mechanisms of social security in agricultural sphere, i.e. revealing the impact of life conditions on social security in the region, background and problems of reforming pensionary provision in the region and creation of a basis for population social security in the region; strategy of improving employment rate.

Key words: *social security, employment, social insurance and pensions.*

Вступ. Дослідження соціального захисту сільського населення України до останнього часу не носили системного характеру. Практично не проводилися дослідження з проблем соціального захисту населення Волинської області. Специфіка цього регіону (розміщення біля кордонів Польщі та Білорусі, велика частка сільського населення і, як наслідок, зайнятість у сільському господарстві, відносно невисокий рівень економічного розвитку тощо) має суттєвий вплив на механізм соціального захисту населення регіону.

За останні роки значно зросла увага провідних науковців України до питань соціального захисту.

Аналіз останніх досліджень. Дана робота пов'язана з дослідженнями таких вітчизняних вчених, як Д.П. Богиня, І.К. Бондар, О.А. Грішнова, М.І. Долішній, М.І. Карлін, Е.М. Лібанова, О.В. Макарова, В.М. Новиков, П.І. Шевчук та багато інших, які в своїх роботах не тільки описували проблеми, але й шляхи їх розв'язання щодо введення певних економіко-соціальних механізмів для покращення соціального захисту населення. У їхніх роботах також досліджено сутність соціальної політики на державному рівні, визначено соціальний захист та соціальну безпеку людини, шляхи фінансування програм та заходів соціальної політики. Разом з тим, у цих роботах недостатньо висвітлені проблеми соціального захисту сільського населення, насамперед – у депресивному регіоні.

Постановка завдання. Метою дослідження є встановлення та обґрунтування напрямів та методів розв'язання соціально-економічних проблем захисту жителів села.

Реалізація мети передбачала розв'язання таких завдань:

- встановити напрямки стратегії підвищення соціального захисту сільського населення;
- розкрити зміст напрямків соціальної політики країни в умовах ринкової економіки.

Соціальні проблеми і їх вирішення займають в економіці першочергове місце. Розвиток прогресу в суспільстві залежить від правильного керування ним. На піднесення соціального прогресу впливають фактори, що відображають суспільні і особисті явища, які в свою чергу впливають на розвиток матеріального добробуту населення.

Основна мета соціально-економічного розвитку повинна визначати місце і становище людини в суспільстві. Його основний принцип полягає в тому, щоб людина стала метою виробництва, а не залишалась тільки його засобом.

Результати. Соціальний захист населення та шляхи його забезпечення безпосередньо пов'язані з розвитком економіки та бюджетною політикою.

Соціальний захист населення необхідно будувати таким чином:

- проведення і завершення реформи соціального страхування та пенсійного забезпечення;
- здійснення вдосконалення системи адресної допомоги найуразливішим верствам населення;
- гарантія ліквідації та своєчасності виплати заробітної плати, пенсій, стипендій, допомоги та інших соціальних виплат;

- забезпечення зайнятості сільського населення;
- створення нових агроформувань ринкового типу;
- намагання подолати розшарування за рівнем доходів населення.

Розглянемо конкретніше вищеописані чинники впливу на удосконалення соціального захисту.

Першочерговими цілями пенсійної реформи є забезпечення осіб похилого віку адекватним, реальним, сталим та надійним доходом у старості.

Оскільки згідно із законодавством майбутній розмір пенсії залежить від стажу та розміру заробітної плати, то наступним напрямом удосконалення пенсійної системи на засадах страхування є реформування сфери оплати праці.

Кваліфікація по кожній із професій повинна ділитися на 6 розрядів і всередині кожного – ще на 4 тарифні розряди. Зберігається також і раніше чинна система надбавок і доплат. Щодо комерційних структур, то вони самі вирішують питання підвищення розміру заробітної плати, оскільки дія згаданої постанови Кабінету Міністрів України на них не поширюється [8, с. 15].

Замість чинної системи страхових внесків на соціальне страхування, що передбачає виплати в окремі фонди за різними ставками (табл. 1) [3], пропонується ввести механізм сплати єдиного консолідованого страхового внеску. На вирішення цих проблем спрямований законопроект "Про єдиний соціальний внесок і адміністрування збору і обліку єдиного соціального внеску".

Таблиця 1

**Страхові тарифи для роботодавців та найманих працівників
на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у 2009р., % [3]**

Платники страхових внесків	Соціальне страхування на випадок безробіття	Соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	Пенсійне страхування	Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві	Разом
Роботодавці	1,6 (з 31 березня 2005 р.)	2,9	32,3 (з 31 березня 2005 р.)	1,73	38,53
Наймані працівники	0,5	0,5 від з/п до прожиткового мінімуму 1,0 від з/п вище прожиткового мінімуму (з 29 квітня 2004 р.)	1,0 від з/п до 150 грн 2,0 від з/п вище 150 грн		2,0 від з/п до 150 грн 3,0 від з/п вище 150 грн до прожиткового мінімуму 3,5 від з/п вище прожиткового мінімуму
Разом	2,1 (з 31 березня 2005 р.)	3,4 від з/п до прожиткового мінімуму 3,9 від з/п вище прожиткового мінімуму	33,3 від з/п до 150 грн (з 31 березня 2005 р.) 34,3 від з/п вище 150 грн (з 31 березня 2005 р.)	1,73	40,53 від з/п до 150 грн 41,53 від з/п вище 150 грн до прожиткового мінімуму 42,03 від з/п вище прожиткового мінімуму

Згідно із законопроектом загальну суму внеску збиратиме Пенсійний фонд. Зібрані суми ця установа перераховуватиме на спеціальний рахунок Державного казначейства, до якого сам Пенсійний фонд потім не матиме жодного доступу. Казначейство за спеціальною формулою розподілятиме кошти з цього фонду між фондами соціального страхування [8, с. 16] (рис. 1).

Оскільки основою системи пенсійного страхування є принципи рівності та справедливості, то солідарна система вивільниться від надлишкових виплат пільговикам. Це підвищить фінансову стабільність пенсійної системи. При вирішенні даної проблеми, передбачається створення із січня 2007 р. професійної пенсійної системи.

Сутність цього нововведення в тому, що в межах функціонування недержавного пенсійного забезпечення потрібно створити професійну систему, що буде базуватися на обов'язкових пенсійних внесках роботодавця на користь пільгових категорій осіб: зайнятих у шкідливих і важких умовах праці або на роботах, що дають право на пенсію за вислугу років. Передбачається, що сплачувати пенсійні внески в професійну систему будуть тільки роботодавці. Ці внески спрямовуватимуться не в Пенсійний фонд, а до професійних корпоративних фондів, які діятимуть у межах недержавного пенсійного забезпечення [8, с. 17].

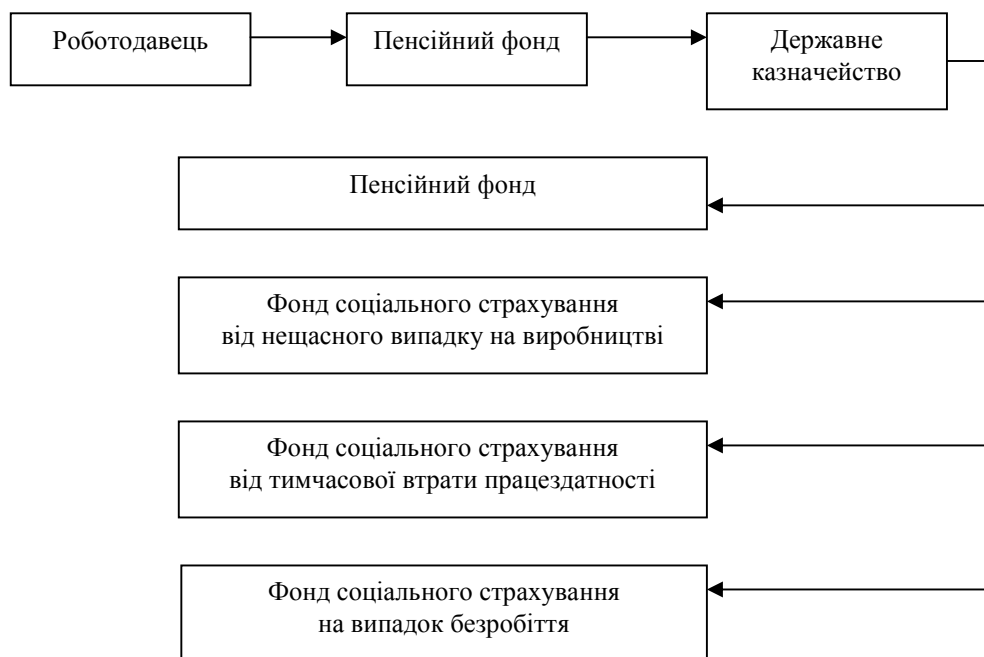

Рис. 1. Взаємозв'язок між суб'єктами сплати єдиного соціального внеску [8]

Роботодавець сплачуватиме пенсійні внески до професійної системи протягом усієї тривалості роботи працівника в шкідливих та важких умовах праці та на роботах, виконання яких дає право на пенсію на пільгових умовах чи за вислугу років. Ці внески будуть власністю робітника, тобто роботодавець за жодних умов не зможе їх забрати. Накопичені кошти в сукупності з інвестиційним доходом становитимуть суму, яка може бути використана для здійснення професійних пенсійних виплат, що зображено на рис. 2 [6].

Рис. 2. Види пенсійних виплат за рахунок коштів професійної пенсійної системи [6]

Щомісячна професійна пенсійна виплата здійснюватиметься за наявності пільгового стажу, визначеного для певної категорії осіб, та досягнення визначеного законом пільгового пенсійного віку (особам, зайнятим на роботах, передбачених Списком № 1, пенсії призначаються на 10 років раніше; особам, зайнятим на роботах, передбачених Списком № 2, – на 5 років раніше, а окремим категоріям осіб за переліком робіт і професій, затвердженим Кабінетом Міністрів України, – незалежно від віку). Питання про те, після досягнення якого віку можна буде отримати пенсійну виплату з професійної системи, ще обговорюється. Одноразова професійна пенсійна виплата може здійснюватися тоді, коли накопичена сума грошей буде невеликою, тобто менше щомісячної суми, визначеної Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України [8, с. 17]. Довічні виплати здійснюватимуться за бажанням при досягненні загальноустановленого пенсійного віку [6].

Невирішеним сьогодні залишається питання щодо розмірів тарифних внесків. Розмір страхових внесків буде визначений для кожної пільгової категорії осіб. Працівники, зайняті на роботах зі шкідливими і тяжкими умовами праці та на роботах, що дають право на пенсію за вислугу років, будуть розподілені за списками. Передбачається, що всього їх буде 6. За попередніми розрахунками, найменший тариф страхових внесків визначений на рівні 4 %, а найвищий – на рівні 22 % [5].

Розглянемо розв'язання наступного пункту вдосконалення соціального захисту населення – це забезпечення гарантії ліквідації та своєчасності виплати заробітної плати, пенсій, стипендій, допомоги та інших соціальних виплат.

Для ліквідації заборгованості з виплати заробітної плати, недопущення її у подальшому та своєчасності виплат на Україні ми пропонуємо:

- створити забезпечення безумовного виконання зобов'язань щодо погашення боргів за виконані державні замовлення;
- встановити першочерговість розрахунків за кредиторською заборгованістю із заробітної плати за допомогою чинного законодавства (як це передбачено Конвенцією МОП № 173 "Про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності роботодавця") [4];
- у разі банкрутства роботодавця з метою забезпечення своєчасності розрахунків з працівниками обумовити законодавче врегулювання обов'язку роботодавців створенням громадських заощаджувальних фондів на випадок банкрутства, що гарантували б зазначені виплати хоча б за тримісячний строк;
- встановити закон щодо примусової реалізації майна державних підприємств та акціонерних товариств, якщо частка державної власності перевищує 25 %;
- здійснювати щомісячний контроль і застосовувати заходи щодо погашення заборгованості з виплати заробітної плати працівникам підприємств регіону, до яких застосовано Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом";
- збільшити персональну відповідальність керівників місцевих органів виконавчої влади за стан ліквідації заборгованості із зарплати працівникам підпорядкованих підприємств;
- надавати місцевим органам виконавчої влади інформацію за результатами перевірки стану справ з погашення заборгованості з виплати заробітної плати для подальшого опрацювання з метою розв'язання цієї проблеми;
- підвищити вимоги до керівників підприємств та господарських товариств, де частка держави у статутному фонді становить більше 50 %, щодо виконання умов укладених з ними контрактів у забезпеченні скорочення та повної ліквідації простроченої заборгованості оплати праці.

До пропозицій щодо заходів, які впливають на стабілізацію ситуації в сфері зайнятості населення України, слід віднести:

- орієнтацію економічної політики на сприяння зайнятості шляхом створення центрів професійного навчання;
- скорочення безробіття за рахунок проведення програм субсидування та дотацій;
- становлення ефективного ринку праці, що припускає підвищення ціни праці по мірі росту національної економіки;
- налагодження механізму ринку освітніх послуг, що формується, з потребами економіки в кадрах;
- збереження перспективних робочих місць за рахунок введення спеціальних державних субсидій на зарплату працевлаштованим у розмірі 50%;
- подолання практики несвоєчасної виплати заробітної плати і повернення заборгованості, що нагромадилися шляхом встановлення першочерговості розрахунків за кредиторською заборгованістю із зарплати за допомогою чинного законодавства (як це передбачено Конвенцією МОП № 173 "Про захист вимог працівників у випадку неплатоспроможності роботодавця") [4];
- розвиток системи адаптаційного навчання, внутрішньої підготовки кадрів, посилення контролю за виконанням і дотриманням соціальних гарантій і трудових прав громадян, закріплених певними законами.

Висновки. На підвищення зайнятості на селі впливають створення нових селянських господарств, що є запорукою підвищення соціального захисту сільського населення. Новостворені селянські господарства, діяльність яких базується на земельних частках та майнових паях, поки що знаходяться у важкому економічному стані, у них дуже мало необхідних технічних засобів, відсутній первинний капітал, їм майже недоступні кредити. Тому держава повинна створити режим найбільшого сприяння їх розвитку. Зокрема, було б доцільно на перші 3–5 років діяльності звільнити їх від податку на додану вартість а податку на прибуток (фіксованого податку) подібно до того, як це робилося раніше по відношенню до фермерських господарств [2, с. 256].

Для підтримки незайнятого сільського населення, зареєстрованого у державній службі зайнятості, необхідно вжити заходів щодо стимулювання селян до започаткування підприємницької діяльності. Ці заходи мають такий характер:

1) щороку формувати кошти у Державному фонді сприяння зайнятості населення при формуванні програм зайнятості населення для фінансування лізингових проектів підприємницької діяльності безробітних на селі;

2) селянам, які хочуть організувати свою справу або господарство, передавати на лізингових умовах вільні приміщення, споруди, техніку тих колективних підприємств, які збанкрутіли, або з різних причин не можуть їх використовувати ефективно;

3) надавати пільги безробітним селянам при оплаті лізингу (оренди) приміщень, споруд, техніки, обладнання тощо [2, с. 256];

4) дозволити безробітним селянам, які зареєструвалися як суб'єкти підприємницької діяльності (фізичним та юридичним особам), об'єднувати одержані позики (лізинги) для здійснення спільної кооперативної діяльності, створення товариств, кооперативів та інших агро об'єднань на селі.

На Волині доцільно створити спеціальний Фонд підтримки дрібнотоварного виробництва на селі, у тому числі для: здійснення модернізації фермерських та селянських (сімейних) господарств; підтримки і фінансової допомоги молодим (до 35 років) сільським господарям.

Впровадження запропонованих заходів, на наш погляд, сприятиме розвиткові соціального захисту сільського населення в цілому, забезпечить впровадження проведення і завершення реформи соціального страхування та пенсійного забезпечення, здійснить вдосконалення системи адресної допомоги найуразливішим верствам населення, гарантуватиме ліквідацію та своєчасність виплати заробітної плати, пенсій, стипендій, допомоги та інших соціальних виплат, створить потужну мережу додаткових робочих місць на селі, підвищить економічну активність сільського населення, забезпечить створення нових агроформувань ринкового типу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: / Редкол. Соціальна спрямованість бюджетної політики / М.Я. Азаров, Ф.О. Ярошенко, Е.М. Лібанова та ін. – К.: Знання, 2004. – 376 с.
2. Гнибіденко І.Ф. Сільська соціальна інфраструктура: аспекти розвитку та зайнятості населення. / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. – К.: Вища школа, 2003. – 54 с.
3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах. – К.: Знання, 2005. – 59 с.
4. Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Ратифіковані Україною 17 липня 1997 р.
5. Новий погляд на важку роботу. Кілька слів про пільгові пенсії // Пенсія. – 2004. – № 8 (10). – С. 22–25.
6. Печера С. Пенсионное реформирование: процесс продолжается // Вестн. Пенсионного фонда Украины. – 2005. – №1(31). – С. 13–14.
7. Статистичний щорічник Волинь 2005. Держ. ком. стат. України у Волинській обл. – Луцьк, 2006. – 584 с.
8. Стожок Л. Напрями вдосконалення системи державного пенсійного страхування в Україні // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 1. – С. 13–18.